

nictvím pošty (forma zločinnosti dosti rozšířená ve Spojených státech) činí ztrátu průměrně vyšší než 68 milionů dolarů ročně. Komise vyzdvihuje jako význačný fakt, že obyvatelé Spojených států platí ročně, aby se zajistili proti zločinnosti, obnos vyšší než 106 milionů dolarů. Tyto cifry jsou oporou pozorování, o němž jsme dříve mluvili vzhledem k stálému vzrůstu *rafinované zločinnosti* ve Spojených státech.

Wharton: Treatise on Criminal Law, 3 svazky, 1912.

Bishop: New Commentaries on the Criminal Law, 2 svazky, 8. vyd. 1892.

May: Criminal Law, 2. vyd. 1893.

Clain: Criminal Law, 2 svazky 1897.

The Penal Code of the State of New York, vyd. Parker 1904.

The Penal Code of California, vyd. Dering.

Z časopisů: Journal of the American Institute of Criminal Law and Criminology, Chicago.

Michigan Law Review.

Mnoho materiálu obsahuje také německý spis: *Liszt-Crusen*: Das Strafrecht der aussereuropäischen Staaten, 1899, str. 221, 535 násl.

Sociálne postavenie uhorského obyvateľstva,

zvlášť neslobodného, počiatkom XIII. stor. podľa Regestru
varadínskeho.

Jozef K a r p a t (Bratislava*).

Prvá polovica XIII. stor. je pre vývoj sociálneho postavenia obyvateľstva v Uhorsku dobou najvyšš pozoruhodnou. Spôsobily to súčasné politické pomery.

Uhorský štát nachádzal sa v prerode. Stará forma štátu patrimoniálneho nevyhovovala pokročilejším už pomerom. Súčasne uplatňovali sa v Uhorsku dozvuky západoeurópskych vlivov feudálnych, ktorým dali voľný priechod zvlášť rozhárané pomery za vlády Ondreja II. Niekdajšieho patrimoniálneho monarchu olupovali politicky mocní predáci o posledné zbytky moci: panovník hľadal záchranu v donáciách, chcejúc si takto pripútať obdarených. Ale dosiahol priamo opak: donáciami obohatení drobní šľachtici, vojáci a úradníci založili na darovaných im statkoch svoju politickú moc. Statky, vtedy jediný prameň bohatstva, vyniesly týchto zbohatlíkov na povrch politického života. Vznikla z nich mocná šľachta veľkostatkárska, ktorá hrozila strhnúť na seba všetku verejnú moc. Kráľovská

*) Tema toto je výťahom z pojednania o postavení uhorského obyvateľstva poč. XIII. stor. dľa Regestru varadínskeho, ktoré bolo spracované v rámci seminára dejín práva stredoeurópskeho prof. Dr. R. Rauschra na práv. fak. univ. Komenského v Bratislave.

moc upadala, súc obmedzovaná veľkostatkármi i držiteľmi verejných úradov, ktorí počali hľadiť na svoje funkcie ako na súkromný majetok panovníka, daný im v dedičné, neodňateľné léno. V protive k západoeurópskému lennému sriadeniu však neboli títo lenníci viazaní voči panovníkovi k primeraným protislužbám, čo zase posililo ich postavenie. Ale tiež četné immunity, udeľované zpočiatku hlavne cirkvi, otriasaly postavením panovníka. Hrozilo nebezpečie, že panovník bude v moci úplne obmedzený a vládu strhne na seba kasta ctižiadostivých veľkostatkárov.

Tento vývoj však nebol dovršený: feudalizmus nemohol sa v Uhorsku praktický osvedčiť, lebo Uhorsko bolo — v porovnaní s ríšou rímsko-nemeckou — málo rozsiahle. Ale pôsobilo tu i to, že v dobe, kedy feudálne myšlienky sa v Uhorsku začínali uplatňovať, boli to už len dozvuky starého feudalizmu, na troskách ktorého kľúčily v západnej Európe nové myšlienky. Bola to reakcia proti starému súkromnoprávnemu nazieraniu na verejnú moc: prameňom tejto moci nemal byť v budúcnosti kráľ, ale nadradený subjekt: štát, územný celok. Držiteľom moci však mal byť kráľ a slobodní občania vospolok. Z tohoto potom vyplynulo vytvorenie sa stavov, účastniacach sa na vykonávaní verejnej moci: každý stav mal hájiť svoje záujmy. Vývoj urýchlil i rozkvet kultúry: oživením peňažného hospodárstva rozšíril sa blahobyť v širších vrstvách a obrodil kultúrny život.

Bolo preto prirodzené, že tieto nové princípy i v Uhorsku našly ohlas: a síce pomerne o mnoho skorej, než princípy feudálne, ba skôr, než by lenný systém bol zovšeobecnen. Súvisí to zase s pokročilejšími pomermi a vhodnosťou nového systému. Nebolo zaiste žiadnou zvláštnosťou, že uhorská rodová šľachta vzoprela sa ľubovôli menej početnej šľachty veľkostatkárskej a vymohla v Zlatej bulle na kráľovi, ešte skorej než by bolo bývalo neskoro, také ústavné záruky, ktoré zahatily ďalší vývoj lenného systému. Kráľ už v budúcnosti nemal byť oprávnený voľne urobiť jednotlivcov vlastníkmi čiastky verejnej moci: tejto mali sa účastniť s kráľom spolu politicky slobodní občania. Pre prameň verejnej moci vytvoril sa neskôr zvláštny pojem: *Sacra corona regni Hungariae*, zaiste nie odlišný od súčasného pojmu »koruny kráľovstva« a pod., ako územného príp. korporatívneho subjektu, rozšíreného i v ostatnej Európe. Tým i v Uhorsku boli dané podmienky pre vývoj stavovskej formy štátu. Vývoju bol určený nový smer a forma patrimoniálna prešla temer priamo vo stavovskú. Feudálne vlivy prirodzene tiež nezostali bez účinkov. V tomto smere bolo spôsobené vlivom odštiepenia sa feudálnej šľachty veľkostatkárskej rozdelenie — i keď len faktické — šľachty na vyššiu a nižšiu. Na immunity však šľachta založila svoju pozemkovú výsosť. Ba i korene komitátnej samosprávy možno hľadať v súčasných pomeroch. Panovník síce i naďalej zostal obmedzený, ale z inej

strany: delil sa o moc nie s jednotlivcami, ale s celými spoločenskými triedami.

Tento vývoj pretiahol sa celou prvou polovicou trinásteho storočia, ba i cez ňu. Preto je táto doba obdobím politických i spoločenských nevyhráňeností, kedy dva rôzne princípy sa potieraly, ba často paralelne pôsobily.

Pod vlivom vylíčených politických pomerov vyvíjaly sa prirodzene i *pomery spoločenské*. Zaiste nemožno ešte v tejto dobe hovoriť o stavoch: existovaly iba faktické spoločenské skupiny, často nie presne od seba oddelené. Medzi nimi stáli na prvom mieste politicky slobodní majitelia slobodnej (t. j. vlastnej) pôdy: mali zásah do verejných záležitostí a boli povinní vojenskou službou kráľovi. Tvorili šľachtu. Postavením blízki prvej triede boli príslušníci duchovenstva. Druhú skupinu spoločenskú predstavovali súkromnoprávne slobodní držitelia neslobodnej, t. j. cudzej pôdy, za ktorej užívanie boli viazaní istými službami vlastníkovi pôdy. Do tretej skupiny patrili neslobodní. Pomimo týchto skupín stáli cudzinci a nekresťania. — Vlivom súčasných pomerov však i v týchto sociálnych triedach nastaly zmeny: predne počala sa šľachta po vzniku veľkostatkárskej šľachty štepiť na vyššiu a nižšiu. Cirkev dala podnet k imunitnému sriadeniu. Druhá trieda, zahrňujúca všetkých slobodných nešľachticov, rozkladala sa viacerými smermi: jedni boli povyšovaní medzi šľachtu tým, že dostali slobodné statky, iní primykali sa k novovznikajúcemu z cudzincov stavu mestskému, jednak — a to prevážnym dielom — podliehali pozemkovej výsosti šľachty na imunitách, blížiac sa, ako poddaní k tretej triede neslobodných. Jadro neslobodných, otroci, naopak fakticky stúpili postavením k poddaným, aby s nimi časom splynuli.

V prvej polovici XIII. stor. pravda pomery nedospeli k tomuto stupňu, ba naopak: nachádzaly sa v štádiu vývoja. Ráz jednotlivých spoločenských tried sa teprv začínal uvedeným spôsobom meniť, takže pôvodné triedenie obyvateľstva ešte trvalo, ale nebolo už všeobecným. Je preto pozoruhodné sledovať tento vývoj v určitom časovom medzidobí.

K poznaniu týchto pomerov spoločenských veľkou mierou prispela do tejto doby spadajúca veľmi význačná právna pamiatka: *Regestrum varadínske*. Vzniklo v rokoch 1205—1235, nezachovalo sa však na dnešné doby v originále, ale v tlačenom opise z r. 1550. O nové kritické a upravené vydanie postarali sa J. Karácsonyi a S. Borovszky (Budapešť 1903). Regestrum býva spomínané v súvislosti s inštitúciou božích súdov: obšahuje totiž 289 súdnych zápisov varadínskej kapituly, týkajúcich sa prevážnym dielom božích súdov, ktoré boli pred varadínskou kapitulou konané. Kapitula táto zaujímala predné miesto medzi t. zv. loca credibilia, ktoré boli oprávnené ku konaniu božích súdov a vydávaniu vieryhodných listín. Takéto akty boli značované v protokole, akým je tiež varadínske Regestrum.

Keďže ale hojnou mierou tu bolo označené i postavenie osôb, pred kapitulou sa dostavivších, v niektorých smeroch veľmi presne môžeme usúdiť na súčasné spoločenské pomery.

Trieda politicky *slobodných* je pomerne najriedšie v Regestru spomínaná, lebo šľachtici len riedko sa podrobovali ordálom a pred varadínsku kapitolu chodievali väčšinou len v záležitostiach majetkových. U šľachty začínalo sa už uplatňovať stavovské cítenie: jej postavenie je označované ako »ordo et gradus«. Všeobecne nazývali sa šľachtici »domini«; súdne podliehali len kráľovi, palatinovi, lebo sudcom od kráľa zvlášť delegovaným. Miestami naopak nachádzame zprávy, že sediaci boli súdení svojim »pánom«, v čom sa zračí počínajúca vrchnostenská právomoc šľachty. Šľachtické statky »terrae hereditariae« sa dedily v rode a ich scudzovanie lebo odkazovanie bolo v rozsiahlej miere obmedzené. — Podobné popredné postavenie zaujímalí príslušníci cirkve: požívali privilegia fori. Celibát v tejto dobe ešte všeobecne nedodržiavali. Cirkev bola obdarená hojnými imunitami, vyberala desiatky a mala i nad laikmi rozsiahlu súdnu právomoc v záležitostiach sviatostných a s nimi súvisiacich, zvlášť dedických a venných. Ale i procesy čarodejnícke a travičské náležaly pred cirkevný tribunál.

O mnoho viacej zprávy podáva Regestrum o triede súkromnoprávne slobodných, t. j. o slobodných nešľachticoch, ktorí tvorili široké vrstvy vonkovského obyvateľstva ako roľníci a iní dedinčania, sediaci na cudzej pôde. Podliehali pravidelnej župnej správe i súdom, boli však osobne slobodní (liberi omnino). Ako charakteristické príznaky kľúčiacej pozemkovej výsosti vyskytujú sa v Regestru spory o slobodu osôb, na ktoré si robili šľachtici nároky ako na poddaných. Svoje nároky zakládali zaiste na tom, že dotýčný roľník sedel na ich pôde, alebo sám pán bol eximovaný. Slobodní nešľachtici delili sa na viacej skupín. Najpočetnejšou skupinou boli »iobbagiones«, na ktorých je zvlášť zreteľne pozorovateľný sociálny úpadok nešľachtickej triedy. Sami iobbagiones rozpadajú sa na niekoľko skupín: iobbagiones vlastného slova smyslu boli »iobbagiones castri«, ktorí tvorili stálu hradnú posádku župných sídiel. K tejto vojenskej službe boli povinní za užívanie pôdy, prislúchajúcej ku hradu: často užívali iobbagiones jedného hradu vospolnú pôdu. Zvláštnou skupinou boli »iobbagiones Sancti Regis«, akísi pološľachtici, potomkovia takých iobbagionov, ktorí od Sv. Štefana dostali slobodnú pôdu, začo boli povinní len vojenskou službou. Boli vyňatí zo župnej správy, podliehajúci priamo kráľovi. Im príbuzní boli »iobbagiones de castrensis exempti«, ktorých podobným spôsobom kráľovia po Sv. Štefanovi povýšili z castrensov. Iobbaigones, konajúci len kratšiu dobu vojenskú službu zvaní boli »iobbagiones descensum comiti persolventes«, lebo boli povinní poskytovať županovi nocľah, od čoho boli starší iobbagiones oslobodení.

Priamo v kráľovskej službe stáli »iobbagiones tavernici«. Ale i súkromníkom slúžili na pr. »iobbagiones ecclesiae«, ako žoldnieri, chrániaci kláštory a pod. — Druhú skupinu slobodných nesľachticov tvorili »castrenses«; boli nižšie postavení než iobbagiones a konali hradské služby, zaiste hospodárske. — Na kráľovských statkoch sedeli »udvornici«, zvaní tiež »ministeriales«, ktorí konali väčšmi hospodárske služby priamo pre kráľovský dvor. V bezprostrednej službe kráľovskej stáli »agazones«, opatrovatelia tajní, »venatores« lovci, »tunnarii regales«, akísi čiašnici a »tributarii reginae« mýtníci na kráľovných statkoch. (Zakľučenie.)

Z p r á v y

Patnásť let ústavy československé. *Svého patnástého výročí dožíva sa naše ústava v době právě pro otázky ústavní velmi pohnuté. Vznikla sice v době neméně dramatické a bohaté událostmi, ale v jednom směru nepochybně méně problematické: tehdy totiž — v důsledku válečného vítězství západních demokracií — nebylo nejmenší pochybnosti o hodnotě demokracie a parlamentarismu jako nejdokonalejších principů státní organizace. To je patrné ze všech tehdy nově vzniklých státních ústav.*

Naše ústava byla vybudována zcela samozřejmě na těchto myšlenkách: svobodní a vzájemně rovní občané účastní se bezprostředně na dosazování členů parlamentu — složeného ze dvou komor v různých obdobích volených a tudíž zpravidla různě politicky obsazených —, parlament volí presidenta republiky a ten jmenuje vládu. Mezi těmito činiteli je zajištěna vzájemná kontrola a mocenské vyvažování. Nezávislé soudnictví a nezávislý nejvyšší kontrolní úřad svojí kontrolní činností doplňují tento systém činitelů nesoucích státní život.

Naši ústavodárci nepřinesli nových myšlenek, ale z tehdejší vládnoucí státovědecké ideologie vhodně vybrali to nejlepší, a to, co našim poměrům a národní povaze podle jejich mínění nejlépehovělo. A formulovali zvolené zásady vzorným způsobem.

Naše psaná ústava si nezasluhuje, aby při všech kritikách veřejných poměrů bylo voláno po její reformě. Jí se totiž ty kritiky téměř vůbec nedotýkají, neboť směřují proti systému, který se v rámci a začasť i mimo rámec psané ústavy brzo po jejím vzniku ustálil. Můžeme zde mluvit o druhé nepsané ústavě republiky, která ovšem jubileum neslaví. Hlavní zásadou této druhé ústavy jest, že mezi stát, resp. státní orgány na jedné straně a občana na druhé se položily trvalé mocenské organizace: politické strany, které se staly nositeli vši moci, všech funkcí a celého veřejného života ve státě. Vedle nich stát i občan takřka mizí. Osoby ve funkcích ústavou zřízených — až na nezávislé soudy — nejsou reprezentanty státu ani ob-

uplynutí 5 let mohla nastati atrakční činnost věci hlavní, a i když by žaloba nebyla do doby 5 let vyřízena pravoplatným rozsudkem, rozsudek tento působí i proti knihovně oprávněným.

21. Jako závazek věcný vztahuje se na všechny věci vedlejší, které se staly příslušenstvím věci hlavní (§ 457 ob. zák. obč.), stejně tak přestává tento závazek u takových věcí, které oddělením od věci hlavní dostanou povahu věci samostatné. Pokud tedy stroje, které jsou příslušenstvím podle výše uvedených pravidel s vůlí vlastníka byly skutečně vyřazeny z provozu a jejich věnování k trvalému užítu věci hlavní bylo zrušeno a přetrženo, sluší míti za to, že se stanou samostatnou věcí, na které zástavní právo se nevztahuje. Rozhodnutí 11200 n. s. uvažovalo takový případ a rozhodlo, že k rozvázání poměrů příslušenského nestačí prohlášení vlastníka věci hlavní, že stroje, které dosud držel jako vlastník, bude držeti nadále jako vypůjčitel ve jménu osoby třetí, když skutečně stroje takové z provozu vyřazeny nebyly. Podle toho nejvyšší soud zdá se nasvědčovati tomu, že kdyby stroje byly *skutečně* vyřazeny z provozu továrny jako věci hlavní, aby se tak staly věcí samostatnou, že jest možno je s vůlí vlastníka uvésti znovu do poměru příslušenství k věci hlavní a když se před tím dá do knih poznámka o vlastnictví podle § 297a) ob. zák. obč., nemohou ani věřitelé dosud zapsaní proti tomu nic namítati. Tento názor jest stejně oprávněný z důvodu přísné logiky a výkladu § 457 ob. zák. obč., jako povážlivý, ukazuje cestu k obcházení dobrého úmyslu zákonodárce, dáváje možnost napravit chybu těm, kdož opoměli dáti poznámku zapsati dříve, než stroje uvedli do příslušenského poměru s věcí hlavní, i konečně k prodloužení pětileté lhůty platnosti poznámky, kterou podle toho bylo by možno obnoviti tím způsobem, že se stroje vyjmou skutečně z provozu a pak po opětném zápisu poznámky do provozu zase vřadí. Že to nebyl úmysl zákonodárce, nemusíme podotýkati.

Sociálne postavenie uhorského obyvateľstva,

zvlášť neslobodného, počiatkom XIII. stor. podľa Regestru
varadínskeho.

Jozef K a r p a t (Bratislava).

(Zakľúčenie.)

K triede *neslobodných* patrili otroci (servi). Ich postavenie sa v tejto dobe fakticky zlepšovalo, takže sa blížili k novovznikajúcim »poddaným«. Otrokom veľmi blízki boli prepustenci, obdarení neúplnou slobodou: »libertini« a »dušníci«. Regestrum sa o všetkých troch skupinách veľmi často zmieňuje, podávajúc tak značne jasný obraz ich postavenia.

Formálne boli otroci bezprávnymi ľuďmi a pred právom boli púhymi vecami, ktoré bolo možné scudzovať, odkazovať, ba i ukradnúť ako každú inú vec. Boli majetkom svojho pána, ktorý tiež zodpovedal za ich činy a mohol byť za ich bezprávne činy žalovaný. Proti tomu bola im niekedy pripisovaná i akási právna subjektivita: v niekoľkých prípadoch boli priamo osobne žalovaní. Podobne bolo trestné, keď pán trýznil svojho otroka. Pritom ale manželstvo otroka so slobodnou ženou bolo nečestné (*indignum*) a príbuzní ženy stíhali otroka, prípadne jeho pána z únosu ženy. Ukrývanie zbehnutého otroka bolo trestné a podobne musel hradiť škodu, kto dopomohol otrokovi k úteku. — Otrokyňa (*ancilla*) patrila tomu pánovi, ktorému jej manžel. Preto, keď sa nevydatá otrokyňa vydala za cudzieho otroka, pripadala pánovi tohoto otroka; jej bývalý pán pravda mohol uplatňovať nárok na náhradu škody. Deti otrokyne patrily jej pánovi.

Otrokom stávalo sa predovšetkým každé dieťa, narodené z otrockých rodičov. Ale i slobodný človek stával sa za istých okolností otrokom. Dialo sa tak často predajom do otroctva: išlo tu vlastne o trest, ktorým v určitých prípadoch boli stíhaní ľudia, usvedčení božím súdom. Mohli byť prípadne predaní i s celou rodinou, služebníctvom i majetkom. Predaj dial sa verejne, teda na pr. pred varadínskou kapitulou, v prítomnosti protivnej procesnej stránky, ktorá však zaiste bola vylúčená z kúpy svojho protivníka. Do miernejšieho otroctva mohla byť predaná procesná stránka i s rodinou, keď sa vzpierala zaplatiť povinný súdny poplatok lebo pokutu: predaný však mohol sa sám vykúpiť i s rodinou a stával sa úplne slobodným. — Slobodná žena, ktorá sa vydala za otroka, stávala sa otrokyňou manželovho pána a, aby sa stala slobodnou, musela byť rovnako manumittovaná, ako iná otrokyňa. Slobodná osoba, daná v zástavu za dlh, upadala tiež do akéhosi otroctva, z ktorého bývala riadnym spôsobom manumittovaná. Napokon traily slobodu osoby nečestné (prostitutka »*meretrix*«) a zločinci.

Akožto veci, boli otroci scudziteľní: prevod vlastníctva k otrokom, ktorí boli značne cennými vecami, dial sa obyčajne pred vieryhodnými miestami, ako bola tiež varadínska kapitula, aby tu bol v protokole zaznačený; prinajmenšom ale bol prevod ústne oznámený (*protestare*) k zápisu do Regestru. Trhová cena otrokov bola rôzna: za trojčlennú rodinu bolo platené 6 mariek a jedna krava. Ženské osoby boli lacnejšie: za otrokyňu s dvoma dcerkami bola platená 1 marka a ferto (t. j. $\frac{1}{4}$ marky), cena to zaiste nie veľmi vysoká, keď uvážime, že jedna marka bola púhych 245 gramov striebra.

Oslobodenie od otroctva dialo sa dvojakým spôsobom: prepustením a vykúpením. O nejakej určitej forme prepustenia Regestrum zprávy nepodáva: isté je, že manumissia — podobne ako scudzovanie — bývala konaná pred vieryhodnými miestami, alebo aspoň k záznamu sem sdelená. Spôsobitou

manumittovať bola i žena a tiež žena — otrokyňa mohla byť sama manumittovaná. Účinky prepustenia nastávaly buď hneď manumissiou samou, alebo teprv splnením istej výmenky, na pr., že prepustený otrok prežije svojho pána. Prepustením udeľovaná sloboda vzťahovala sa vždy na určitú jedinú osobu: keď ale bola prepúšťaná otrokyňa, lebo ženatý otrok, bývalo zvlášť ustanovené, že ich potomstvo v budúcnosti sa zrodívšie tiež má byť slobodné. Zvlášť zdôrazňované pri prepúšťaní otrokov bolo udelenie sľahovacej slobody: zápisy Regestru jednotne to označujú slovami »ut ubicumque vellet, manendi fas habere«. Takto označená manumissia zakládala pre prepusteného úplnú slobodu. Manumissia však mohla tiež byť len čiastočná, keď prepustený v niektorej osade sa smel len na určitom vyhradenom mieste usadiť, alebo smel testovať len v prospech súrodencov a nie potomkov. Inokedy boli otroci prepúšťaní s tým obmedzením slobody, aby slúžili istému kostolu. V jednom zvláštnom prípade bola otrokyňa s takýmto obmedzením prepustená, jej deti však, ktoré pri prepustení mala, i v budúcnosti by mala, malý byť úplne slobodné. Takíto prepustenci s obmedzenou slobodou tvorili skupiny libertinov a dušníkov. Pohnutkou k prepusteniu bývala odmena za služby, milosrdenstvo, ba v jednom prípade prepustil kráľ otroka, ktorý sa vyznačil umeleckým dielom. — Pokiaľ ide o vykúpenie, mohol tak urobiť ktokoľvek, kto kúpil otroka za tým účelom, aby ho prepustil. Vykúpením stával sa otrok úplne slobodným. Vykúpená mohla byť tiež hromadne celá rodina. Bolo zvykom, že vykúpený otrok vrátil svojmu vykupiteľovi peniaze, ktorý tento vynaložil na jeho vykúpenie. Výkupná cena bola v jednom prípade za dve mužské osoby 2½ marky. Vykúpenie mohlo sa tiež stať s vôľou a usudzovaním otrokovho pána. — V podobnom pomere závislosti na pánovi ako otroci boli tiež osoby služobnícke: bol to však len pomer faktický.

»Libertini«, prepustenci obdarení neúplnou slobodou, zostávali naďalej odvislými na svojom bývalom pánovi: bývali pripútaní k pôde, na ktorej sedeli, ba mohli byť s touto pôdou i predaní. Nemali tedy žiadnej sľahovacej slobody a nesmeli svojho patrona opustiť. Zbehnutie libertina trestalo sa tým, že tento bol pánovi na súde od župana zpäť za otroka pririeknutý: stávalo sa potom, že pán ponechal zbehlíkovej manželke slobodu s tou výhradou, že iba jej ženské potomstvo má byť slobodné, kým mužskí potomkovia majú byť otrokmi. Podobne mohol byť uprchlý libertin od pána jednoducho predaný do otroctva. Libertini tvorili zvláštnu spoločenskú skupinu. Aby sa libertin stal úplne slobodným, bolo treba opätnej manumissie, ktorou bola udeľovaná hlavne sľahovacia sloboda.

Inou skupinou prepustencov s neúplnou slobodou boli »dušníci« (dusinici, dusinici exequiales): išlo tu o bývalých otrokov, prepustených testamentárne za zvláštnym nábožným účelom, s tým obmedzením slobody, že neobsiahli slobody sľah-

hovacej, súc viazaní k určitému kostolu, lebo kláštora (ad ecclesiam attinentes); týmto kostolom, či kláštorom boli povinní určitými službami. Služobný záväzok však netýkal sa len prepustených osôb samých, ale i všetkého ich potomstva. Prepustenie, ktoré sa dialo testamentom, alebo iným poriadením na prípad smrti, bolo spojené s darovaním pozemku, na ktorom potom dušníci trvale sedeli. Prepustením nebola vždy postihnutá celá rodina: bolo možné, že dušníkom sa stal len muž, kým manželka jeho zostala otrokyňou. Mužovi bola však daná možnosť, aby aj manželku svoju vykúpil. Dušík bol viazaný úctou k rodine svojho bývalého pána: nezachovávanie úcty a zpučné chovanie bolo žalovateľné. Služby, ktorými boli dušníci povinní, záležali v konaní každoročných zádušných slávností (exequias celebrare) na výročie smrti zosnulého pána, lebo na sviatok niektorého svätého, najčastejšie Sv. Michala. Dušníci sa mali postarať o to, aby na dotvčný deň bola čítaná jedna lebo viac zádušných omší za spasenie duše zomrelého v príslušnom kostole: súčasne mali poskytnúť kostolu naturálne obete, ktoré boli presne stanovené v prípadnom testamente, ktorým boli dušníci prepustení: pozostávaly z dajakého kusu dobytku (ovca, teľa, krava, a pod.). určitého počtu chlebov, či koláčov, niekoľkých mier obyľia a hydiny. Okrem toho, pravda, museli cirkvi odvádzať povinné desiatky, ktoré im boli vyrúbené podľa ich — ako Regestrum uvádza — »otrockého postavenia«: ich postavenie tedy v tomto smere bolo hodnotené ako otrocké. Povinné služby nesmeli dušníci zanedbávať: v opačnom prípade mohol ich súdne stíhať u cirkevnej vrchnosti príslušný patron kostola, ak tu nejakého bolo. Súdne tedy podliehali cirkvi. V prípade, že v okolí tohože kostola bolo od jedného pána sriadené viac dušníckych usadlostí, bola síce každá viazaná postarať sa v príslušný deň o čítanie zvláštnej omše, naturálne obete však poskytovaly spoločne. Vo vykonávaní uložených služieb nesmeli byť dušníci hatení: kto držal v zajatí dušníka, takže tento nemohol konať povinné služby, mohli ho príbuzní zosnulého pána žalobou u cirkevnej vrchnosti prinútiť, aby dušníka vydal, i keď by ho bol zadržoval iný príbuzný zosnulého. Trvalá povinnosť konať oné zádušné slávnosti a nedostatok sťahovacej slobody sú charakterovými rysmi sociálneho postavenia dušníkov. Že Regestrum podáva o dušníkoch tak obsiahle zprávy, stalo sa tým, že testamenty, v ktorých bývali dušníci prepúšťaní, podobne ako i riadne manumissie otrokov, boli zaznačené na vieryhodných miestach, ako boia varadínska kapitula.

Akési *mimotriedne skupiny* obyvateľstva tvorili cudzinci a nekresťania. Cudzinci (hospites) požívali plnej slobody. Prichádzali ako kolonisti, byvši pozývaní kráľom, ba i šľachticmi, ktorí ich usadzovali na svojich statkoch. Z cudzincov najčetejši boli Nemci: Za Ondreja II. prisťahovali sa v zvlášť hojnom počte, byvši pozvaní kráľovnou — Nemkou. Zvaní boli

»Teutonici«, lebo »Flandrenses«. Boli vyňatí z riadnej vonkovskej správy a podliehali súdne sudcom, ktorých si sami smeli voliť alebo sudcom, od kráľa delegovaným. — O českých kolonistoch tiež je v Regestru zápis: sedeli na okolí Miškovca a boli obdarení podobnými slobodami ako Nemci. — Napokon zmieňuje sa Regestrum o italských kolonistoch, nazývajúc ich »hospites Latini«.

Z *nekresťanov* spomínaní sú Ismaelitae, v Uhorsku usadlí mohamedáni, potomkovia mohamedánskych kmeňov, ktoré vtrhly do Uhorska po vpáde Maďarov a usadili sa tu. Mali podobné postavenie ako Židia. Pretože lichváрили a dopúšťali sa ukrutností ako publikáni, boli napokon vylúčení z vyšších úradov a nezriedka tiež prenasledovaní. Sú ostro lišení od ostatného obyvateľstva, kdekoľvek je o nich v Regestru zmienka.

Zvlášťne postavenie medzi ostatnými uhorskými národmi zaujímali *Rusíni* (Rutheni), tvoriac osobitnú spoločenskú skupinu. Boli osobne slobodní a postavením rovnali sa iobbagionom. Regestrum zmieňuje sa o rusínskej osade na okolí Debrecína.

Literatura. O Regestru pojednáva prof. Dr. R. Rauscher: »O Regestru varadinském«, vydané ako zvláštny otisk z časopisu »Bratislava« III. 2.; všeobecne právne dejiny Uhorska podáva Ákos v. Timon: »Ungarische Verfassungs- und Rechtsgeschichte«, Berlin 1904 a Kadlec: »Dějiny veřejného práva ve střední Evropě«, Praha 1928.

Pramene: O dokonalé a pečlivé vydanie Regestru postarali sa Karácsonyi-Borovszky: »Regestrum Varadinense«, Budapest 1903; tiež ho vydal Endlicher v sbierke: »Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana«, Sangalli 1849. Dobrou pomôckou je Bartal: »Glossarium mediae et infimae latinitatis«.

Z p r á v y

K 85. narodeninám T. G. Masaryka. Jeden z najväčších ľudí a prví občan našej republiky dožíva sa 7. března 1935 — 85 let. Bylo by bývalo snad spravedlivé, aby se byl T. G. Masaryk dožil tohoto vysokého věku v době největšího klidu a blahobytu. Ale osud nedovolil — přímo symbolicky —, aby se tento starý bojovník a neúnavný řešitel problémů dožil doby naprosto klidné a neproblematické. Mnohého z nás snad zabolí, že i ty hodnoty, za něž tolik bojoval a v něž nás tolik učil věřit, stávají se znovu a znovu spornými. A to právě v dnešní těžké době více než ještě před několika lety.

Kdo však zná Masaryka lépe — z nesčetných jeho spisů a projevů, — ví, že není třeba býti pesimistou. Právě Masaryk vynikal a vyniká nad svoji dobu tím, že viděl vždy dále než na dnešek a zítřek. Jestliže všichni demokraté byli po válce přesvědčení o naprostém a trvalém vítězství myšlenky demokracie, svobody lidí i národů, humanitě, mezinárodní organi-